

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-62>

УДК 330.3(477.8)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE CARPATHIAN REGION: CURRENT TRENDS, CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Щур Роман Іванович

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9945-3939>

Кропельницький Андрій Орестович

аспірант,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2369-221X>

Shchur Roman, Kropelnytskyi Andriy

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

Стаття аналізує вплив нових економічних явищ, спричинених повномасштабним вторгненням РФ, на соціально-економічний розвиток Карпатського регіону України. Систематизовано тенденції релокації бізнесу, внутрішньої трудової міграції та переміщення інвестиційного капіталу. Дослідження показує, що Карпатський регіон, завдяки вигідному географічному положенню, близькості до ЄС та відносній безпеці, став ключовим центром розміщення релокованого бізнесу та трудових ресурсів. Економічні наслідки проявилися у зростанні зайнятості, бюджетних надходжень, активізації логістики, будівництва та сфери послуг. Виявлено зростання кількості нових суб'єктів підприємництва та високі показники у житловому будівництві, що свідчить про адаптивність бізнесу. Особливу увагу приділено ролі кластерів і смарт-спеціалізації як основи для довгострокового зростання та можливостей для стійкого економічного розвитку.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, Карпатський регіон, релокація бізнесу, стратегія, кластери, смарт-спеціалізація, трудова міграція.

The main purpose of the article is to conduct a comprehensive analysis of the impact of new economic phenomena caused by Russia's full-scale invasion on the socio-economic development of the Carpathian region of Ukraine. To achieve this goal, methods of comparative analysis, statistical data processing, and generalization of previous research and official statistics were applied. The study systematizes the trends of business relocation, internal labor migration, and investment capital flows, which have a decisive influence on regional economic development. The results show that the Carpathian region, due to its advantageous geographical location, proximity to the EU, and relative economic security, has become one of the key centers for relocated enterprises and labor resources. It was established that the economic consequences of these processes are reflected in employment growth, an increase in local budget revenues, and the intensification of logistics, construction, and services, while social and infrastructural challenges manifest themselves in higher pressure on local infrastructure, housing shortages, and potential sociocultural tensions. Econometric assessments revealed a limited impact of relocated enterprises on gross regional product and household incomes, except for the Zakarpattia region, where the effect is more significant. At the same time, an increase in the number of new business entities and high performance in the field of housing construction were identified, which indicates the adaptability of entrepreneurship and a sustained demand for investments. Special attention is given to the role of clusters and smart specialization, which provide a foundation for long-term economic growth and strengthening the region's competitiveness. The authors conclude that new economic phenomena, despite their limited direct financial effect, create opportunities for the recovery and development of the Carpathian region, and their integration into regional development strategies may become a catalyst for sustainable economic growth under wartime challenges.

Keywords: socio-economic development, Carpathian region, business relocation, strategy, clusters, smart specialization, labor migration.

Постановка проблеми. Глобальні економічні процеси, що відбуваються у світовій економіці змушують сучасних науковців більшою мірою звертати увагу на процеси, що відбуваються на рівні конкретних регіонів. Саме від соціально-економічного розвитку регіонів залежить стійкість економіки держави загалом. Вивчення сучасних явищ та процесів регіональної економіки та удосконалення методологічних аспектів може забезпечити ефективніше використання ресурсів на місцях та їх подальше відновлення, покращення добробуту населення та наближення послуг до їх безпосередніх споживачів. Соціально-економічний розвиток регіонів України характеризується значною диспропорцією, спричиненою історичними етапами становлення та трансформацією економіки держави з початку незалежності.

В умовах повномасштабного вторгнення росії, економіка України зіткнулася з новими явищами та процесами, що раніше не були виражені. Серед них першочергово слід виділити релокацію бізнесу, внутрішню трудову міграцію та внутрішнє переміщення інвестиційного капіталу в межах держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останнього часу з'явилася низка наукових праць вітчизняних вчених присвячена організаційно-правовим аспектам релокації бізнесу, ефективності державної та регіональних програм підтримки релокованих підприємств, зокрема В. Мережко та Г. Іванченко у своїй праці [1] описали етапи формування стратегії релокації підприємств, В. Заросило та Т. Євчук [2] зосередили свою увагу на проблематиці правового регулювання даного процесу. Ряд досліджень присвячені впливу явищ релокації та трудової міграції населення на соціально-економічний розвиток регіонів. Зокрема можна відмітити дослідження В. Ковалишин [3], О. Мульська, Т. Васильців [4], О. Левицька, О. Рудовський [5]. Водночас, на сьогодні бракує результатів наукових досліджень значення та напрямів соціально-економічного розвитку регіонів під впливом нових економічних явищ, спричинених війною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз впливу на соціально-економічний розвиток Карпатського регіону явищ спричинених початком повномасштабного вторгнення РФ, визначення основних тенденцій та наслідків, а також розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення регіональної стратегії розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Області Карпатського регіону України, що складається з Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької області, стали переважаючими для релокованого бізнесу та внутрішньої міграції. Даний регіон володіє рядом конкурентних переваг, зокрема відносно економічною безпекою у військовий час, вигідним логістичним розміщенням та близькістю до ЄС, значним експортним потенціалом та наявністю трудових ресурсів.

Станом на березень 2024 за даними Опендатабот в Україні зафіксовано 18944 переїзди бізнесу з одного регіону в інший. На сьогодні найбільш затребуваним є м. Київ та Київська область, але протягом першого року повномасштабного вторгнення переважали області західного регіону. З загальної кількості підприємств релокованих до західних областей, найбільше переїхали до Львівської області – 1298, проте високі показники і в інших областях Карпатського регіону, Закарпатська обл. – 468, Івано-Франківська обл. – 306, Чернівецька обл. – 227. Що стосується сфери діяльності підприємств-релокантів, то абсолютну більшість становлять компанії, що займаються оптовою торгівлею (39,4%). Успішна адаптація підприємств на нову місці, вимагає зусиль з боку держави та місцевої влади, для пристосування до нових умов та продовження діяльності. На державному рівні було запроваджено програму підтримки релокованих підприємств. У цій програмі може взяти участь бізнес з будь-якого постраждалого регіону держави [6]. Релокація бізнесу до Карпатського регіону здійснює вплив на соціально-економічний розвиток даної території, що можна розділити на три ключові напрями: економічний, соціальний та інфраструктурний (рис. 1).

Розглядаючи діяльність релокованого бізнесу, слід відмітити, що здебільшого це підприємства, які створюють продукцію зі значною доданою вартістю. Дані підприємства працюють у ІТ-сфері, інформаційних технологій, сфері різноманітних послуг. Як приклад можна навести Закарпатську область, де 45% усіх релокованих підприємств ІТ-сфери, що представлені окремими фізичними особами-підприємцями, об'єднаними навколо великих ІТ-компаній [3].

У областях Карпатського регіону на різних рівнях були запроваджені програми сприяння та підтримки для релокованого бізнесу. Прикладом такої програми є плат-

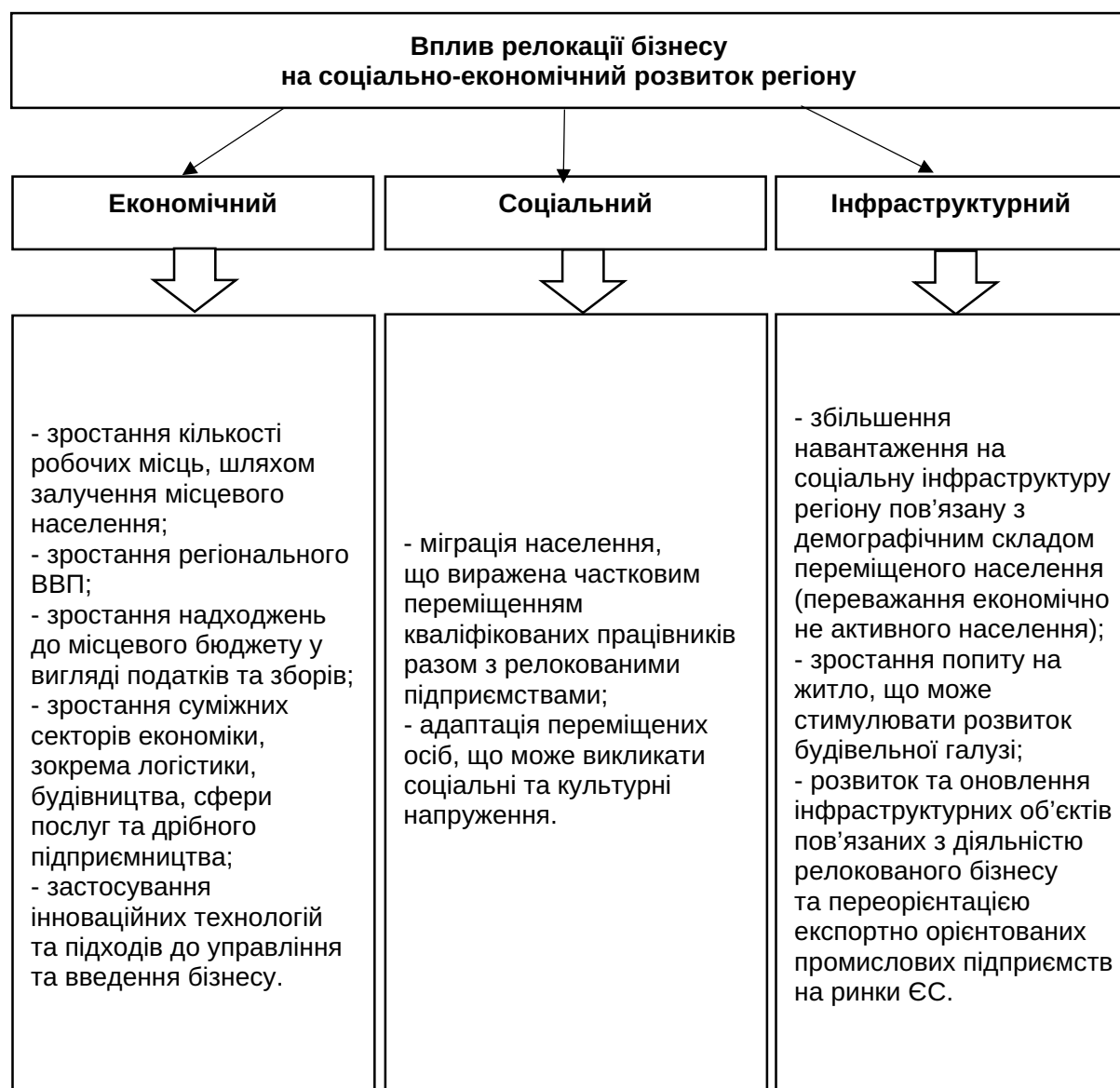

Рис. 1. Вплив релокації бізнесу на соціально-економічний розвиток регіону

Джерело: сформовано авторами

форма SaveBusinessNow створена спільно з Івано-Франківською міською радою, інноваційним центром «Промприлад. Реновація». Серед основних завдань програми можна виділити: консолідація запитів та пропозицій для релокованого бізнесу, інформаційна підтримка, консультації, нетворкінг. Станом на 01.01.2024 року на територію Івано-Франківської МТГ перевезли бізнес 79 суб'єктів господарювання з різною сферою діяльності. Зокрема це – виробництво мідного кабелю, харчової продукції, пошиття одягу, торгівлі, ІТ-сфера. За 2023 рік від релокованого бізнесу до місцевого бюджету надійшло 11,9 млн. грн. у вигляді сплачених податків, що становить 0,3% від доходів загального фонду Івано-

Франківської міської територіальної громади [7]. З вищезазначеного можна зробити однозначний висновок про відсутність істотного фінансового впливу на соціально-економічний розвиток конкретної території.

Виходячи з економетричних моделей, побудованих Л. Якимовою та А. Білак, можна стверджувати про відсутність значного впливу релокованих підприємств на регіональний внутрішній продукт у регіонах-реципієнтах та доходи населення. Єдиною областю Карпатського регіону, де цей вплив може бути значущим є Закарпатська, що впливає з історично низького розвитку промисловості [8].

Проте, слід зазначити, що крім внутрішньої міграції бізнесу існує зовнішня, що крайне

негативно впливає на економіку України загалом. Виражена вона релокацією бізнесу до країн членів ЄС, першочергово до сусідньої Польщі. До основних об'єктивних причин міграції бізнесу закордон слід віднести: невідомість терміну закінчення війни, зростання податкового та нормативно-правового тиску, порушення логістичних ланцюгів постачання, переорієнтацію на ринки ЄС, зменшення кількості кваліфікованих працівників через мобілізаційні процеси. Втрата важливих підприємств з унікальним інноваційно-технологічним потенціалом, скорочує бізнес потенціал як окремих регіонів так і унеможливорює підтримання стійкості економічної системи. Усе це вимагає від держави негайно розробки дієвих програм підтримки та преференцій, щоб вплинути на процес прийняття рішень суб'єктами господарювання [4].

За даними Єдиного державного реєстру на 1 травня 2024 року спостерігається рекордне збільшення відкриття нових малих та середніх бізнесів (рис. 2). Так за перший квартал 2024 року в Україні було відкрито на 30% більше нових ФОП ніж у першому кварталі 2023, та на 18% більше ніж до повномасштабного вторгнення у 2021 році [9]. На нашу думку, це може свідчити про адаптацію бізнесу до викликів воєнного часу та певну стабілізацію ситуації. Також слід відмітити високі показники відкриття нових ФОП у областях Карпатського регіону, що демонструє неспадуючий інтерес до ведення бізнесу та інвес-

тицій у даному регіоні.

Окрему увагу слід звернути на будівельну галузь, а саме на будівництво житлової нерухомості. Від початку повномасштабного вторгнення рф, області Карпатського регіону продовжують займати лідируючі позиції в обсягах будівництва нового житла. За даними Держстату України за 9 місяців 2024 року Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська області входять до п'ятірки областей за рівнем будівництва нового житла (рис. 3). Незважаючи на усі труднощі, такі як: значне зростання ціни на будівельні матеріали, дефіцит робочої сили, відключення електроенергії та безпекові ризики, будівельна галузь демонструє зростання та залишається драйвером економіки регіону. На нашу думку, це засвідчує про продовження внутрішньої міграції в Україні до більш безпечних регіонів, та необхідності забезпечення житлом переселенців з однієї сторони, так і про інтерес до житлової нерухомості як фінансового інвестиційного інструменту. Інвестиції в житлове будівництво створюють нові економічні можливості та забезпечують передумови стабільності для економіки регіону.

Сучасні тенденції регіонального розвитку та регіональної специфіки базуються на створенні продуктивного бізнес-середовища, шляхом формування кластерів та залучення якомога більшої кількості спеціалізованих компаній у межах своєї території. Важливими передумовами реалізації потенціалу клас-

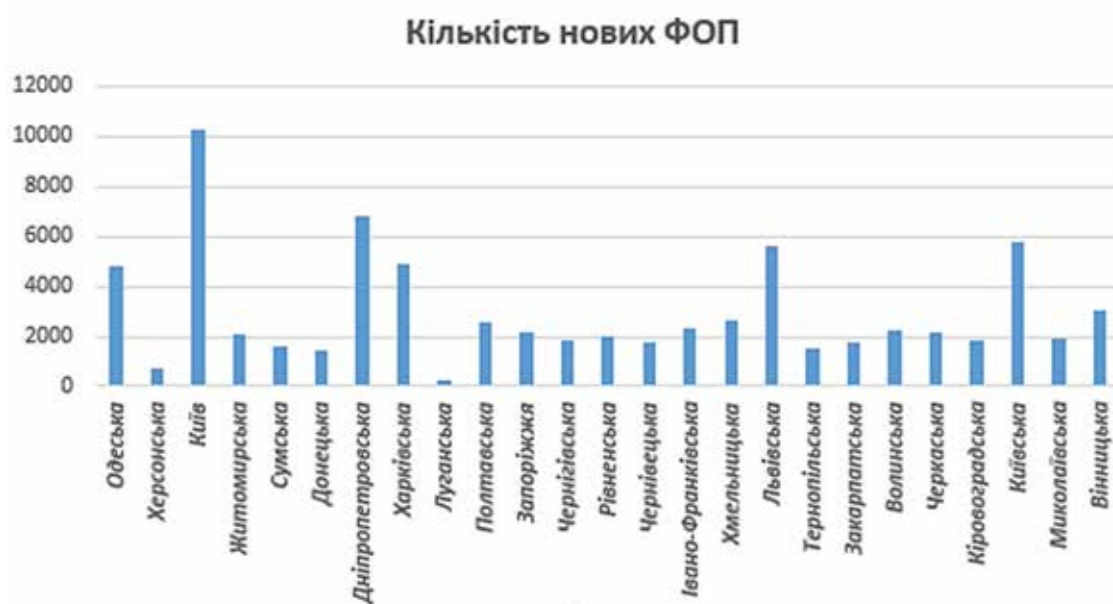

Рис. 2. Кількість нових ФОП за 1 квартал 2024 р.

Джерело: сформовано авторами на основі даних [9]

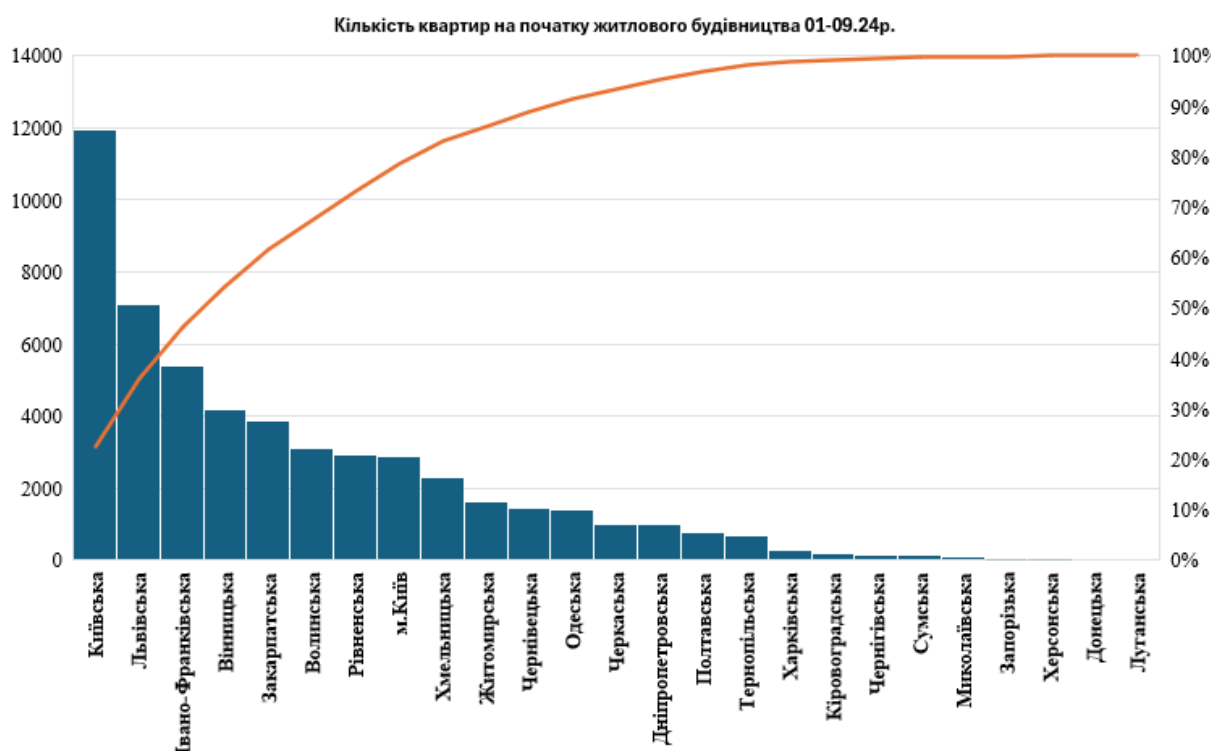

Рис. 3. Кількість квартир на початку житлового будівництва 01-09.2024 р.

Джерело: сформовано автором на основі даних [10]

теру є взаємна довіра, єдині цілі та пріоритети учасників кластеру та їх загальна координація. “Кластери розвивають свій повний потенціал, коли вони можуть повністю використати його взаємозалежність, щоб зробити ставку на додаткові види діяльності, створюючи синергію, яка могла б призвести до спільного зростання всього сектора та отримання вигоди для всіх учасників кластеру” [11].

Важливу роль у формуванні та розвитку кластерів посідає смарт-спеціалізація. Вона здійснює позитивний вплив на велику кількість напрямів регіонального розвитку, а саме: впровадження інновацій та підвищення конкурентоспроможності регіонів, формування нових надбудов та удосконалення форм співпраці між різними сферами діяльності учасників, підтримка малого та середнього бізнесу, концентрація фінансових та інвестиційних ресурсів та ефективне управління ними [12].

Важливим етапом соціально-економічного розвитку будь-якого регіону є формування його стратегії. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону є фундаментальним документом, що обов'язково повинен включати SWOT-аналіз, матрицю стратегічних та оперативних цілей, а також систему моніто-

рингу та оцінки досягнутих результатів. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону повинна розроблятися представниками влади, громадських організацій, місцевого бізнесу з залученням науково-дослідних установ. Проте даний документ не є константою, а потребує постійного корегування під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників [13].

На сьогодні стратегія соціально-економічного розвитку розроблена як на рівні областей, так і триває процес її формування на рівні територіальних громад під впливом процесів децентралізації, що перебувають на завершальному етапі. Як приклад можемо розглянути стратегію розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 рр. На даний час триває робота над її актуалізацією як однієї з активностей у рамках проекту Good Governance Fund «Регіональне відновлення». У межах проекту розроблено SWOT-аналіз регіону згідно даних 2016–2023 рр., смарт-спеціалізація області та триває визначення стратегічних, оперативних цілей та завдань [14]. Аналізуючи документ до сильних сторін проекту слід віднести: акцент на смарт-спеціалізації, чіткість визначених пріоритетів, орієнтація на розбудову та оновлення інфраструктури з урахуванням екологічних аспек-

тів. Проте, на нашу думку, проект потребує доопрацювання. Зокрема, відсутні визначенні інструменти залучення інвестиційних ресурсів. Враховуючи, що війна триває залучення іноземних інвестицій є малоімовірним. Можливим варіантом має стати активації внутрішнього інвестиційного капіталу за допомогою інструменту державно-приватного партнерства [15; 16]. В рамках смарт-спеціалізації регіону визначено 5 пріоритетних галузей економічної діяльності. Безсумнівно, що при наявних значних природних ресурсах, переробні галузі промисловості посідають чільне місце (виробництво іншої неметалевої мінеральної сировини, оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини), але усвідомлюючи сучасні виклики та можливості, на наш погляд, слід зробити акцент на розвиток ІТ-сектору та транспортно-логістичного забезпечення. Також до важливих аспектів, не врахованих у стратегії соціально-економічного розвитку області, необхідно віднести вплив трудової міграції.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, можна підсумувати, що тенденції та явища, які спостерігаються в соціально-економічному розвитку Карпатського регіону стали

для його економіки не лише викликом, але і можливістю. Ця можливість полягає у подоланні економічного дисбалансу розвитку Карпатського регіону у порівнянні з промисловими регіонами центрально-східної України, забезпеченні сталого розвитку завдяки використанню конкурентних переваг. Явище релокації бізнесу, трудової міграції та міграції інвестиційного капіталу не реалізує значний вплив на економіку регіону, проте може бути каталізатором соціально-економічного розвитку на основі спеціалізації та розбудови кластерів.

Отже, можна стверджувати, що такі нові явища для економіки Карпатського регіону як релокація бізнесу та внутрішня трудова міграція не здійснюють прямого впливу на економіку регіону, проте позитивно впливають на бізнес середовища областей загалом, розвиток суміжних галузей економіки та сприяють покращенню інвестиційного клімату у цілому. Враховуючи, що бойові дії тривають, а економічна ситуація як в країні так і в регіонах динамічно змінюється, остаточні висновки можна буде зробити після завершення гарячої стадії війни та стабілізації економіки, що може стати предметом подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мережко В., Іванченко Г. Основні етапи формування стратегії релокації підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-83>.
2. Заросило В. О., Заросило В. В., Євчук Т. В. Проблеми правового регулювання релокації підприємств. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2023. № 4 (28). С. 26–33. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4\(28\)-26-33](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4(28)-26-33).
3. Ковалишин В. Р. Вплив релокації бізнесу на соціально-економічний розвиток Карпатського регіону. *Регіональна економіка*. 2024. № 1. С. 25–33. URL: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-1-3>.
4. Мульська О. П., Васильців Т. Г., Бараняк І. Є. Релокація бізнесу в області Карпатського регіону України в умовах війни: інструменти підтримки та нівелювання загроз. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України* 2022. Вип. 2. С. 30–38.
5. Васильців Т., Левицька О., Рудковський О. Структурні диспропорції і дисбаланси ринку праці областей Карпатського регіону України в умовах війни: тенденції, загрози, орієнтири політики стабілізації й використання можливостей. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37>.
6. Релокація бізнесу в умовах війни: у які регіони переїжджають підприємства. Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua/articles/business-relocation-in-times-of-war-what-regions-are-companies-moving-to/> (дата звернення: 20.10.2025)
7. Аналітичні матеріали. NAMVK. URL: <https://www.namvk.if.ua/dt/994212/> (дата звернення: 20.10.2025)
8. Якимова Л. П., Білак А. В. Оцінювання впливу релокації підприємств на соціально-економічний розвиток умовно безпечних регіонів України: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід», м. Харків, 19 травня 2023 р.; Харків: ДБТУ, 2023. С. 52-54.
9. Аналітика щодо релокації бізнесу та ФОП. Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/foronomics-2024-1> (дата звернення: 20.10.2025)
10. Державна служба статистики України. Статистичні дані. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.10.2025)

11. Cismaș, L., Miculescu, A., Oțil, M. Current trends of the regional development policy in the European Union. The development of competitive economic agglomerations of cluster type. *Annals of the University of Petrosani: Economics*. 2020. 10 (2). 99–110. URL: <https://www.upet.ro/annals/economics/pdf/2010/20100210.pdf> (дата звернення: 20.10.2025)
12. Карпенко А. В., Карпенко Н. М. Роль кластеру у післявоєнному відновленні регіону. REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / за заг. ред. Н. В. Павліхи. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. С. 173–179.
13. Черевко О. В. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2006. 424 с.
14. Стратегія розвитку Івано-Франківської області 2021-2027. Івано-Франківська обласна державна адміністрація. URL: <https://www.if.gov.ua/strategiya-rozvitku-ivano-frankivskoyi-oblasti> (дата звернення: 20.10.2025)
15. Сакун О. С., Щур Р. І., Мацьків В. В. Фінансові аспекти підтримки бізнес-сектору України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2020. № 18. Том 1. С. 50–60. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.18.60-67>.
16. Сакун О. С., Щур Р. І., Мацьків В. В., Білий М. М. Формування інвестиційного ресурсу структурної модернізації національної економіки як фактору відновлення в післявоєнний період. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2023. Вип. 19. Т. 1. С. 270–277. <https://doi.org/10.15330/apred.1.19.270-277>.

REFERENCES:

1. Merezhko V. & Ivanchenko H. (2023). *Osnovni etapy formuvannia stratehii relokatсии pidpriemstva v umovakh voiennoho stanu* [Main stages of forming a relocation strategy of an enterprise under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-83> (in Ukrainian)
2. Zarosylo V. O., Zarosylo V. V., & Yevchuk T. V. (2023). *Problemy pravovoho rehulivannia relokatсии pidpriemstv* [Problems of legal regulation of enterprise relocation]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia – Expert: Paradigms of Legal Sciences and Public Administration*, vol. 4(28), pp. 26–33. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4\(28\)-26-33](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4(28)-26-33) (in Ukrainian)
3. Kovalyshyn V. R. (2024). *Vplyv relokatсии biznesu na sotsialno-ekonomichni rozvytok Karpatskoho rehionu* [Impact of business relocation on the socio-economic development of the Carpathian region]. *Rehionalna ekonomika – Regional Economy*, vol. 1, pp. 25–33. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-1-3> (in Ukrainian)
4. Mulska O. P., Vasylytsiv T. H., & Baraniak I. Ye. (2022). *Relokatсии biznesu v oblasti Karpatskoho rehionu Ukrainy v umovakh viiny: instrumenty pidtrymky ta nivelniuvannia zahroz* [Business relocation in the Carpathian region of Ukraine during the war: Support tools and threat mitigation]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, vol. 2, pp. 30–38. (in Ukrainian)
5. Vasylytsiv T., Levytska O., & Rudkovskiy O. (2022). *Strukturni dysproportsii i dysbalansy rynku pratsi oblastei Karpatskoho rehionu Ukrainy v umovakh viiny: tendentsii, zahrozy, oriientyry polityky stabilizatsii y vykorystannia mozhlyvostei* [Structural disproportions and imbalances of the labor market in the Carpathian region of Ukraine during the war: Trends, threats, and stabilization policy guidelines]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37> (in Ukrainian)
6. Institute of Analysis and Advocacy. *Relokatсии biznesu v umovakh viiny: u yaki rehiony pereyizhdzhaiut pidpriemstva* [Business relocation in times of war: What regions are companies moving to?]. Available at: <https://iaa.org.ua/articles/business-relocation-in-times-of-war-what-regions-are-companies-moving-to/> (accessed October 20, 2025) (in Ukrainian)
7. NAMVK. *Analychni materialy* [Analytical materials]. Available at: <https://www.namvk.if.ua/dt/994212/> (accessed October 20, 2025) (in Ukrainian)
8. Yakymova L. P., & Bilak A. V. (2023). *Otsiniuvannia vplyvu relokatсии pidpriemstv na sotsialno-ekonomichni rozvytok umovno bezpechnykh rehioniv Ukrainy* [Assessment of the impact of enterprise relocation on the socio-economic development of conditionally safe regions of Ukraine]. *Mechanisms for Ensuring Sustainable Economic Development: Problems, Prospects, International Experience*: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Online Conference (Kharkiv, May 19, 2023), Kharkiv: DBTU, pp. 52–54. (in Ukrainian)
9. Opendatabot. (2024). *Analychna shchodo relokatсии biznesu ta FOP* [Analytics on business and self-employed relocation]. Available at: <https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-2024-1> (accessed October 20, 2025) (in Ukrainian)
10. State Statistics Service of Ukraine. *Statystychni dani* [Statistical data]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed October 20, 2025) (in Ukrainian)

11. Cismaş L., Miculescu A., & Oñil M. (2020). Current trends of the regional development policy in the European Union: The development of competitive economic agglomerations of cluster type. *Annals of the University of Petrosani: Economics*, vol. 10(2), pp. 99–110. Available at: <https://www.upet.ro/annals/economics/pdf/2010/20100210.pdf> (accessed October 20, 2025) (in English)
12. Karpenko A. V., & Karpenko N. M. (2023). *Rol klasteru u pisliavoiennomu vidnovlenni rehionu* [The role of the cluster in the post-war recovery of the region]. N. V. Pavlikha (Ed.), *Rebuild Ukraine: The Cause of the Entire Civilized World: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference* (Lutsk, March 15, 2023), Lutsk: Vezha-Druk, pp. 173–179. (in Ukrainian)
13. Cherevko O. V. (2006). *Stratehiia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy* [Strategy for Socio-Economic Development of the Regions of Ukraine]. Cherkasy: Brama-Ukraina, 424 p. (in Ukrainian)
14. Ivano-Frankivsk Regional State Administration. *Stratehiia rozvytku Ivano-Frankivskoi oblasti 2021–2027* [Development Strategy of Ivano-Frankivsk Region 2021–2027]. Available at: <https://www.if.gov.ua/strategiya-rozvitku-ivano-frankivskoyi-oblasti> (accessed October 20, 2025) (in Ukrainian)
15. Sakun O. S., Shchur R. I., & Matskiv V. V. (2020). *Finansovi aspekty pidtrymky biznes-sektoru Ukrainy v umovakh voiennoho stanu* [Financial aspects of supporting Ukraine's business sector under martial law]. *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – The Actual Problems of Regional Economy Development*, vol. 18(1), pp. 50–60. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.18.60-67> (in Ukrainian)
16. Sakun O. S., Shchur R. I., Matskiv V. V., & Bilyi M. M. (2023). *Formuvannia investytsiinoho resursu strukturnoi modernizatsii natsionalnoi ekonomiky yak faktor vidnovlennia v pisliavoiennyi period* [Formation of the investment resource for structural modernization of the national economy as a factor of post-war recovery]. *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – The Actual Problems of Regional Economy Development*, vol.19(1), pp. 270–277. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.19.270-277> (in Ukrainian)